

NASTAVA FILMSKE UMJETNOSTI U SREDNJOJ ŠKOLI

Ana Đorđić
XIII. gimnazija
Zagreb

Sažetak: Rad se bavi položajem filma u srednjoškolskoj nastavi te nastoji naglasiti važnost kontinuirane filmske edukacije. Na temelju nastavničke prakse nudi neke smjernice o provođenju nastave filmske umjetnosti u srednjoj školi.

Ključne riječi: medijska kultura, film, obrazovni sustav, srednja škola.

1. UVOD

U posljednje se vrijeme sve više govori i piše o važnosti nastave medijske kulture koja obuhvaća kazalište, film, radio, televiziju, tisak, strip i računalo, a pritom se poseban naglasak stavlja na nastavu filma koja je doista nepravедno zapostavljena na svim obrazovnim razinama. Poticaj mnogim raspravama o filmskoj pismenosti kao dijelu medijske pismenosti, kojima smo svjedočili u posljednjih godinu dana, svakako je dao pokušaj reforme obrazovnog sustava pa se o medijskoj pismenosti raspravljalo uglavnom u kontekstu predložene reforme kurikula pojedinih nastavnih predmeta, posebice Hrvatskoga jezika. Ideja da se više pažnje posveti filmskoj pismenosti nije nova. Početke te ideje nalazimo još u djelovanju Miroslava Vrabeca (usp. Vrabec, 1967: 148) i Stjepka Težaka (usp. Težak, D., 2013), a njezin djelomični ostvaraj u nastavi Hrvatskoga jezika u osnovnoj školi: u predmetnom području medijske kulture. O značaju filmske kulture govore i neki noviji dokumenti. *Nacionalni okvirni kurikulum MZOŠ-a za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje iz 2011. godine* navodi Filmsku umjetnost kao samostalan predmet u okvirnom prijedlogu predmetne

strukture umjetničkog područja (Fuchs, 2011: 208), a *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije* Hrvatskog sabora iz 2014. kao jednu od ključnih kompetencija navodi i medijsku pismenost (usp. Hrvatski sabor, 2014.).

2. REFORMA OBRAZOVNOGA SUSTAVA

Prva mjera realizacije navedene *Strategije* trebala je biti *Cjelovita kurikularna reforma* koja predlaže tri predmetna područja nastave Hrvatskoga jezika, a to su: hrvatski jezik i komunikacija, književnost i stvaralaštvo te kultura i mediji (usp. Stručna radna skupina, 2016b). Nažalost, ni predložena reforma nije Hrvatskome jeziku – kao možda najvažnijem školskom predmetu – dala satnicu koju materinski jezik zaslužuje, stoga ni provedba reforme vjerojatno ne bi uspjela omogućiti strukturiranu filmsku edukaciju u predmetnom području kulture i medija.

Osim toga, jednim od zaključaka okruglog stola *Uloga nastavnika u promicanju filmske/audiovizualne kulture* ispravno je problematizirano pitanje kompetencije nastavnika hrvatskoga jezika s obzirom na predmetno područje kultura i mediji. *Metodički koncept prema kojem svaki jezični i/ili multimedijalni tekst može biti osnova za učenje i poučavanje hrvatskog jezika, tj. kulture i medija te otvorenost u izboru nastavnih tema i autonomnost učitelja i profesora na načelnoj razini može (i treba) imati brojne prednosti. No, u ovoj su raspravi istaknute neke bitne zabrinutosti u tom smislu, a koje proizlaze iz nedovoljne i neadekvatne stručne osposobljenosti učitelja i profesora u području filma, odnosno medijske kulture (što se posebno odnosi na studije hrvatskog jezika i književnosti na hrvatskim sveučilištima). Nedovoljna upoznatost učitelja i profesora s filmom i medijima te manjkavost nastavnih materijala i loša dostupnost audiovizualnih sadržaja mogla bi u većini slučajeva rezultirati odustajanjem od poučavanja filma u jedinici Kultura i mediji, odnosno poučavanje filma prepušteno je onim pojedinim nastavnicima koji su za to osposobljeni ili su entuzijasti* (Živanović, 2016: 83–84). Zaključci su navedenoga okruglog stola priloženi stručnoj raspravi o *Prijedlogu Nacionalnoga kurikuluma nastavnog predmeta Hrvatski jezik*. Prema odgovoru Stručne radne skupine, izborni predmeti te izvannastavne i izvanškolske aktivnosti predmet su školskoga kurikuluma, a zahtjevi za povećanjem sat-

nice, uvođenjem novih nastavnih predmeta kao što su filmska pismenost ili međupredmetnih tema kao što je medijska kultura nisu predmet ovoga dokumenta (Stručna radna skupina, 2016a: 85).

Iako još uvijek traje javna rasprava o predloženim reformskim dokumentima, valja spomenuti i nedavno održanu *Konferenciju o pravima djece u kontekstu medijske pismenosti* jer se među zaključcima radne skupine *Konferencije* nalazi i onaj o nužnosti uvođenja kolegija metodike nastave filma na visokoškolske ustanove koje obrazuju buduće nastavnike (usp. Radna skupina, 2016). Uza sve navedeno, valja naglasiti da i Hrvatski audiovizualni centar radi na projektu filmske pismenosti kojim, među ostalim, nastoji povezati audiovizualni i obrazovni sektor. Navedeno je u skladu s obrazovnim politikama Europske unije. Naime, poziv Europske komisije iz 2011. da se napravi studija filmske pismenosti u državama članicama rezultirao je studijom Britanskoga filmskog instituta *A Framework for Film Education* (2015), koja naglašava značaj filmske pismenosti te daje okvir za stvaranje i vođenje filmskih edukativnih programa, a namijenjena je nastavnicima filma diljem Europe.

Posve su opravdane sve glasnije tendencije da se u hrvatske škole uvede nastava filma (kao samostalni predmet ili kao jedno od predmetnih područja nastave Hrvatskoga jezika), no da bismo odgovorno pristupili tome opsežnom zadatku, potrebno je odgovoriti na cijeli niz pitanja. Ovaj će se rad baviti samo trima pitanjima koja su u sadašnjem trenutku ključna. Kakva je trenutačna situacija kad je u pitanju nastava filma? Zašto film i zašto film u školi? Kako funkcionira nastava filma u srednjoj školi?

3. KAKVA JE DANAŠNJA NASTAVA FILMA?

Kad govorimo o filmu u nastavi, onda treba uočiti distinkciju između filma kao nastavnog sadržaja i filma kao nastavnog sredstva. Film shvaćen kao nastavno sredstvo može se koristiti u nastavi svih predmeta, no takvome se filmu ne pristupa kao samostalnome umjetničkom djelu, nego kao pukom sredstvu u ostvarivanju nastavnih zadaća i nastavnog cilja određenoga predmeta. Film se može koristiti kao nastavno sredstvo u svim predmetnim područjima nastave Hrvatskoga jezika, ali i u nastavi većine školskih predmeta. Tada je film samo pomoć u

ovladavanju nastavnim sadržajima u određenom dijelu nastavnoga sata (često tijekom motivacije ili sinteze). *Masovna primjena tehnike u nastavi obilježava novu tehničku epohu u povijesti školstva. Novu epohu označava pojava računala i proces digitalizacije (informatizacije) školstva. Gotovo svaki nastavni predmet uključuje u svoj sustav (teorijski i praktični) tehnička sredstva. To čini i nastava književnosti. U skupini tehničkih sredstava koja se uključuju u nastavu književnosti posebno mjesto pripada filmu* (Rosandić, 2005: 138). Kada je cilj obrazovanja film, onda govorimo o nastavi filma, neovisno o tome u kojem se organizacijskom obliku ona ostvaruje (kao obvezni, izborni ili fakultativni predmet ili pak kao predmetno područje).

Evidentna je činjenica da se film kao nastavno sredstvo koristi minimalno, a kao nastavni sadržaj doista iznimno. Naime, u programu nastave Hrvatskoga jezika u osnovnoj školi jedno je od predmetnih područja i medijska kultura (uz predmetna područja književnosti, hrvatskoga jezika i jezičnog izražavanja), no u programu nastave Hrvatskoga jezika u srednjoj školi nije predviđeno mjesto predmetnom području medijske kulture. Dakle, u srednjoj se školi medijsko obrazovanje neopravdano naglo prekida umjesto da se strukturirano i svrhovito nastavlja dopunjujući osnovne spoznaje o medijskoj kulturi stečene u osnovnoj školi. Pritom ne smijemo zaboraviti da je filmska kultura samo jedan dio medijske kulture te da ni programom predviđena satnica nastave medijske kulture u osnovnoj školi nije dostatna za poučavanje o medijima općenito, a kamoli za ono o filmu.

Zahvaljujući entuzijazmu pojedinih nastavnika, tek nekolicina srednjoškolskih ustanova na području Republike Hrvatske nudi svojim učenicima Filmsku umjetnost kao fakultativni predmet što je u digitalno doba, u kojem je film vjerojatno najdostupnija umjetnost, doista nedopustivo. Svakako, rečeno valja nadopuniti i činjenicom da je i satnica Hrvatskog jezika u srednjoj školi doista u neskladu s propisanim programom. Primjerice, trenutni program nastave Hrvatskoga jezika u srednjoj školi iznosi četiri sata nastave tjedno, a obuhvaća tri predmetna područja: hrvatski jezik, jezično izražavanje i književnost. Iskustvo pokazuje da je satnica od četiri sata tjedno, u odnosu na količinu gradiva, nedostatna te da su nastavnici Hrvatskoga jezika prisiljeni gotovo sumanuto „juriti” kroz gradivo pa, budući da nemaju dovoljno vremena

posvetiti se kako treba ni nastavi jezika, izražavanja ili književnosti, ne čudi da je film zanemaren ne samo kao nastavni sadržaj već i kao legitimno nastavno sredstvo.

Osim nedostatne satnice i činjenice da filmu nije predviđeno zasluženno mjesto u srednjoškolskim nastavnim programima, još jedan razlog lošeg položaja filma u sustavu obrazovanja jest nedovoljna educiranost nastavnika. Naime, iako postoje izvaninstitucionalni programi stručnog usavršavanja (primjerice, Škola medijske kulture „dr. Ante Peterlić” ili Nastava filmske umjetnosti u kinu Tuškanac), studiji kroatistike svojim studentima uglavnom ne nude filmološke i filmskometodičke kolegije. Osim što se time potencijalno zakidaju generacije učenika, dovodi se u pitanje i položaj nastavnika hrvatskoga jezika na tržištu rada. Međutim, s obzirom na napore posvećene uvođenju nastave filma na sve obrazovne razine, možemo zaključiti da će se uskoro voditi računa i o tome tko će biti oni koji će učenicima predavati film. Odgovor se nameće sam od sebe.

Film je kao umjetnost najbliži nastavi književnosti, likovne i glazbene umjetnosti, ali najrodniji je upravo nastavi književnosti. Naime, likovne se umjetnosti bave statičnom umjesto pokretnom slikom te ne pokrivaju pitanje filmske priče, a glazbena je umjetnost također samo jedno od filmskih izražajnih sredstava kojeg u filmu i ne mora biti. Jasno je, upravo bi nastavnici Hrvatskoga jezika trebali biti oni koji će u (skoroj) budućnosti predavati i Filmsku umjetnost kao nastavni predmet ili kao predmetno područje nastave Hrvatskoga jezika. *Ne može izvoditi filmsku nastavu tko ništa ne zna o filmu ili pak zna veoma malo. Za uspješnu nastavu nije dovoljno znati tek onoliko koliko i učeniku treba dati* (Težak, 2002: 54). O tome da se situacija s edukacijom nastavnika kadra nije promijenila od 1960-ih svjedoče i Vrabcove riječi. *Ipak, kod nas je filmsko-pedagoški istraživački rad još uvijek stvar naklonosti pojedinca, još uvijek nemamo poseban filmsko-pedagoški institut, niti se pedagoške katedre na našim filozofskim fakultetima interesiraju za ovu istraživačku oblast* (Vrabec, 1967: 123).

Na kraju, treba barem spomenuti i nedovoljnu materijalno-tehničku opremljenost škola te neopremljenost školskih knjižnica filmskim djelima, a to su dijelovi većeg problema – nedovoljna ulaganja financijskih sredstava u školstvo.

4. ZAŠTO FILM U ŠKOLI?

Čini se redundantnim u 21. stoljeću navoditi argumente koji opravdaju film u školi (i kao nastavni sadržaj i kao nastavno sredstvo), no odnos prema filmu u osnovnom i srednjem obrazovanju pokazuje da je takvo što možda ipak potrebno. *A gotovo svim umjetnostima dali smo mjesto u školskim programima (zanemarene su plesne i donekle scenske umjetnosti). Po tom kriteriju i filmska bi umjetnost morala biti sastavnicom općeobrazovnih programa... Budući da je filmska umjetnost prisutnija u životu običnoga čovjeka od svih drugih umjetnosti, očito je školovanje za film masama bar toliko nužno koliko i školovanje za književnu, likovnu, glazbenu i drugu umjetnost* (Težak, 2002: 14). Osim navedene činjenice, treba imati na umu da film ima izrazitu odgojnu vrijednost te da razvija funkcionalne sposobnosti učenika, ali i da filmski pismena publika posredno utječe na kvalitetu filmske produkcije koja je jedna od grana nacionalne ekonomije. Naravno, i sami učenici smatraju da o filmu ne znaju dovoljno te zagovaraju učenje o filmu u školi. Tome u prilog govori i anketa o poznavanju filma i filmskim navikama učenika, provedena na uzorku od 116 učenica i učenika prvih razreda XIII. gimnazije školske godine 2011./2012. Na pitanje o potrebi učenja u srednjoj školi o filmskoj umjetnosti, 84,48% učenika odgovorilo je potvrdno i pritom navelo niz kvalitetnih i promišljenih argumenata kojima potvrđuju svoje tvrdnje (usp. Đorđić, Modrić, 2012.).

5. KAKO FUNKCIONIRA NASTAVA FILMA U SREDNJOJ ŠKOLI?

Jedna od škola koja se može pohvaliti Filmskom umjetnošću kao fakultativnim predmetom jest zagrebačka XIII. gimnazija. Filmska umjetnost u XIII. gimnaziji obuhvaća nastavu teorije i povijesti filma, a temelji se isključivo na cjelovitim filmskim djelima, prema posve opravdanoj preporuci Stjepka Težaka (usp. Težak, 2002: 54). Intenzivna izloženost cjelovitim filmskim djelima omogućuje razvoj filmske načitanosti, a time i bolje razumijevanje filma. Pritom nastavnik valja biti vrlo oprezan pri odabiru filma za nastavu.

Dakle, istodobno mora paziti na to da je odabrano filmsko djelo umjetnički relevantno, ali i prikladno dobi učenika. Također, nastavnik

se pri odabiru filma za nastavu mora barem djelomice voditi i načelom privlačnosti. Učenicima koji tek počinju učiti o filmu trebalo bi projicirati one filmove koji su im sadržajno bliski jer odabir filma koji učenici emocionalno i intelektualno ne mogu razumjeti može biti kontraproduktivan. Ne možemo srednjoškolske učenike uvoditi u svijet filma, primjerice, djelima Godarda, Antonionija ili Bergmana za koja je potrebno određeno filmsko iskustvo, ali možemo djelima Burtona, Chaplina i Hitchcocka. Praksa je pokazala da jednom kad smo učenike „pridobili” privlačnim i njima sadržajno bliskim filmovima, kasnije lakše možemo na nastavi obrađivati filmove koji su „ozbiljniji” i „zahtjevniji”. Dakle, na složenija i zahtjevnija filmska djela prelazi se postupno. Odabir jednog filma koji će nastavnik projicirati, nužno je naglasiti, temelji se na barem pet filmova koje je prethodno pogledao. Filmska načitanost nastavnika jedan je od uvjeta kvalitetne nastave filma, a samo takav nastavnik u stanju je učenicima pružiti širinu filmske školske lektire. Naime, učenike nije nužno upoznavati isključivo s filmskim klasicima, već sa žanrovski, stilski i estetski raznovrsnim filmovima.

Struktura nastavnog sata koji se temelji na filmu trebala bi se sastojati od motivacije, najave filma (koja podrazumijeva i ponekad nužne upute za gledanje), filmske projekcije, emocionalno-intelektualne stanke (praksa je pokazala da učenicima treba kratka stanica prije iznošenja doživljaja), iznošenja doživljaja, analize i interpretacije te sinteze i zadavanja domaće zadaće. Sličnu strukturu predlaže i Težak (usp. Težak, 2002: 111).

U prvom i drugom razredu srednje škole nastava filma obuhvaća osnove teorije filma i filmske primjere koji odgovaraju učeničkom filmološkom predznanju te njihovim interesima, a u trećem i četvrtom razredu, uz ponavljanje osnova teorije filma, postupno se prelazi na filmove koji su reprezentativni predstavnici određene filmske stilske epohe, na reprezentativna djela hrvatske kinematografije te na filmove koji pripadaju nekoj od suvremenih nacionalnih kinematografija. Razvoj učeničkog filmskog senzibiliteta lako se može pratiti iz godine u godinu. Primjerice, učenici u prvom razredu nevoljko gledaju nijemi i crno-bijeli film, ali i filmove sporijeg ritma, no taj otpor nestaje već do trećeg razreda kada samostalno analiziraju formalne i sadržajne osobine filma, svako pojedinačno filmsko izražajno sredstvo i njegovu funkciju u poje-

dinom filmu pa i oduševljavaju izjavama poput one da im je, primjerice, *Rondo* (Zvonimir Berković, 1966.) najdraži film. Također, korisno je zamoliti učenike da vode dnevnik filmova koje su pogledali tijekom tekuće školske godine, a u koji zapisuju ime filma, godinu, redatelja i komentare. Na taj su način u stanju samostalno povezivati opus s redateljem, redatelje s filmskom stilskom epohom ili filmove s glumcem. Nastavniku pak i učenički dnevnik filmova mogu pomoći u strukturiranju plana i programa za sljedeću nastavnu godinu.

Često na nastavu Filmske umjetnosti dolaze i gostujući predavači, obično filmski profesionalci, a učenike se stalno potiče na posjećivanje filmskih festivala i umjetničkih kina. Bitno je znati i da su neki festivali besplatni, a neki pak imaju programe namijenjene upravo srednjoškolcima (primjerice, program PLUS Zagreb Film Festivala). Također, u Karlovcu se održavaju Filmska revija mladeži i Four River Film Festival, međunarodni filmski festival posvećen isključivo srednjoškolskom filmskom stvaralaštvu. Danas se nude i mnoge besplatne filmske radionice za one učenike koji se žele okušati i u stvaranju filma. Učenici koji slušaju nastavu filma odlučuju se za neki od studija na Akademiji dramske umjetnosti, za studij kroatistike ili komparativne književnosti. Isto tako, mnogi planiraju upisati studije koji nisu bliski filmu, ali svima im je zajednički stav da ih srednjoškolsko filmsko obrazovanje duhovno obogaćuje te osposobljuje za istinsko i puno razumijevanje filma koji gledaju.

Nije na odmet spomenuti i film kao nastavno sredstvo u nastavi Hrvatskoga jezika. Film je uvijek jezični dokument vremena u kojem je nastao pa, kad je riječ o hrvatskom filmu, s učenicima se mogu analizirati i njegove jezične osobitosti (posebice dijalektološke). Također, postoji cijeli niz filmskih adaptacija pomoću kojih učenici mogu dublje proniknuti u književno djelo komparativnom analizom utvrđujući razlike između književnog predloška i adaptacije, ali i na primjeru spoznati kako se književno djelo i njegova kvalitetna umjetnička adaptacija koriste različitim izražajnim sredstvima te da djelo jedne umjetnosti može obogatiti doživljaj djela druge umjetnosti.

6. ZAKLJUČAK

Uvođenje nastave filma u srednje škole iznimno je složen i odgovoran posao koji uključuje mnoge promjene u cjelokupnom sustavu obrazovanja, a to nije moguće bez pune potpore nadležnih institucija te bez čvrstih i jasnih temelja. Temelji uvođenja nastave filma u srednjoj školi jesu istraživanje primjera kvalitetne filmskoedukativne prakse, stvaranje suvremene metodike nastave filma, uvođenje filmskopedagoških kolegija na nastavničke smjerove studija kroatistike, filmska edukacija nastavnika u kontekstu cjeloživotnog učenja, materijalno-tehničko opremanje škola (što, kad je u pitanju opremanje škola filmskim djelima, podrazumijeva rješavanje problema autorskih prava te suradnju obrazovnoga i audiovizualnog sektora) te reforma obrazovanja koja će voditi računa i o filmu u nastavi. Bez navedenih temelja sve će se *ad hoc* promjene pokazati površnim ispunjenjem interesa koji ne stavljaju učenika, studenta i nastavnika na prvo mjesto oblikovanja obrazovnog sustava koji nema tendenciju biti samom sebi svrha. Ostaje nada da će ovaj rad možda biti skroman poticaj tome da film dobije mjesto koje je u obrazovnom sustavu već odavno zaslužio.

LITERATURA

- Rosandić, Dragutin, 2005, *Metodika književnoga odgoja*, Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, Stjepko, 2002, *Metodika nastave filma*, Zagreb: Školska knjiga.
- Vrabec, Miroslav, 1967, *Film i odgoj – osnove teorije filmskog odgoja*, Zagreb: Školska knjiga.
- Mrežni izvori
- British Film Institute, 2015, *A Framework for Film Education*, <<http://www.bfi.org.uk/sites/bfi.org.uk/files/downloads/%20bfi-a-framework-for-film-education-brochure-2015-06-12.pdf>>, posjet: 21. listopada 2016.
- Đorđić, Modrić, 2012, „O potrebi uvođenja nastave filmske umjetnosti u srednje škole”, *Zapis*, br. 74, <http://www.hfs.hr/nakladnistvo_zapis_detail.aspx?sif_clanci=34146>, posjet: 21. listopada 2016.
- Hrvatski sabor, 2014, *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije*, <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_124_2364.html>, posjet: 20. listopada 2016.
- Fuchs, Vican, Milanović Litre (ur.), 2011, *Nacionalni okvirni kurikulum MZOŠ-a za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, <http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf>, posjet: 20. listopada 2016.
- Radna skupina, 2016, *Zaključci Konferencije o pravima djece u kontekstu medijske pismenosti*, <http://www.hfs.hr/novosti_detail.aspx?sif=4306>, posjet: 20. listopada 2016.
- Težak, Dubravka, 2013, *Stjepko Težak (1926 – 2006) – ljubav prema filmu i svijest o potrebi uključivanja filma u školu*, <http://www.hfs.hr/novosti_print.aspx?sif=2867>, posjet: 20. listopada 2016.
- Stručna radna skupina, 2016a, *Odgovori na stručnu raspravu – institucije i pojedinci*, <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/06/ODGOVORI-NA-STRUCNU-RASPRAVU-institucije-i-pojedinci-PDF.pdf>, posjet: 20. listopada 2016., str. 85.
- Stručna radna skupina, 2016b, *Prijedlog Nacionalnoga kurikuluma nastavnog predmeta Hrvatski jezik*, <<http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/06/NACIONALNI-KURIKULUM-NASTAVNOGA-PREDMETA-HRVATSKI-JEZIK-PDF.pdf>>, posjet: 20. listopada 2016.

- Živanović, Uroš, 2016, „Zaključci okruglog stola: Uloga nastavnika u promicanju filmske/audiovizualne kulture” u Stručna radna skupina, *Odgovori na stručnu raspravu – institucije i pojedinci*, <<http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/06/ODGOVORI-NA-STRUCNU-RASPRAVU-institucije-i-pojedinci-PDF.pdf>>, posjet: 20. listopada 2016., str. 83–84.

TEACHING FILM ARTS IN HIGH SCHOOLS

SUMMARY

The subject of the thesis is a film in a high school curriculum and it aims to highlight the importance of continual film education. Based on the teaching practice, it provides basic guidelines for organising the teaching of film as a form of art in high schools.

Keywords: media culture, film, education system, high school.